

Een eerste reactie op de conceptsyllabus havo 2023

1. Overladenheid

Overwegingen:

Een belangrijke motivatie om de syllabus aan te passen is de door docenten geuite overladenheid van het programma. Twee jaar geleden kwamen op willekeurige basis een 45-tal tweede fase docenten - niet alleen op havo docerend - bijeen. Een uiterst klein clubje dus, zeker niet representatief. De conclusie van overladenheid lijkt dat wel. Vraag 100 docenten of het programma overladen is, dan zijn 99 dat van mening. (Dat zal ook wel met de nieuwe syllabus het geval zijn.) Naar de redenen is het raden, hoewel. Uit angst voor de objectieve resultaten van het CSE, die het belangrijkste criterium zijn voor schooldirecties, ouders en ook de status van de docent zelf, wordt er relatief erg veel tijd aan examentraining besteed. Methodes besteden er ook veel pagina's aan.

Toch is het vreemd dat het CvTE met deze motivatie op de proppen komt. Het programma 'Teulings' is namelijk in volle realiteit getest op a. of het past binnen de gegeven onderwijstijd, en b. of van de concepten valide cse-examens kunnen worden gemaakt. (Op voorhand kan immers niet worden aangenomen dat van alles ook goede opgaven geproduceerd kunnen worden.) Op pilotscholen, doorsnee scholen over het land verspreid, zijn de programma's – voor havo (twee jaarcohorten) en vwo – doorlopen, en centrale examens geproduceerd en afgenomen. De eindevaluatie: GEEN sprake van overladenheid, het programma kan in de beschikbaar gestelde tijd uitgerold worden, en het Cito kan prima met het programma om.

2. Structuur

Overwegingen:

Of er minder tijdsdruk zal zijn, en dus minder overladenheid, moet afgewacht worden. Door **de ongetwijfeld sterk verbeterde structuur en een grotere samenhang in deze conceptsyllabus ten opzichte van de vorige**, zal de tijdsdruk en dus de overladenheid of in ieder geval het gevoel daarvan hoogstwaarschijnlijk verminderen. De vakdidactiek zal eenvoudiger zijn uit te voeren.

3. Waarde veldraadpleging

Overwegingen:

De toelichting bevat een opmerkelijke zin, stelling (p.6):

'Deze syllabus en wijzigingsvoorstellen moeten voor nu worden beoordeeld. Of de voorstellen zo ook geheel naar het lesprogramma worden vertaald, is mede afhankelijk van de ontwikkeling van curriculum.nu.'

Een enquêtevraag is of voor de invuller 2023 haalbaar is. Hoe moet de hier aangehaalde zin geïnterpreteerd worden? Betekent het dat de via de veldraadpleging definitieve syllabus niet het stempel 'definitief' kan krijgen? En wanneer dan wel? Afhankelijk van de ontwikkelingen van curriculum.nu. Van de ontwikkelingen of formele besluiten? Kan hier wat duidelijkheid geboden worden?

Over de ontwikkelingen valt wel e.e.a. te melden. Op basis van de meningen van in eerste instantie een groep van in totaal slechts 145 docenten, gespreid over het hele Nederlandse onderwijs en voor alle vakken – voor het hele secundair onderwijs in de M&M-vakken voedt een handvol - en 4 deelnemende, ook nog geen doorsnee - scholen het strak van bovenaf gestuurde proces. Dat is al een heel stuk op weg. Het resultaat is tot op heden erg mager, in relatie tot de mooie doelstelling (samenwerking / vakkenintegratie) een uitermate verdund: de zogenaamde grote opdrachten.

De politiek moet er binnenkort een handtekening onder zetten. Uit de wandelgangen kan worden opgemaakt, dat die handtekening zeer onzeker is. (Een dergelijk groot overheidsinitiatief heeft nog nooit tot iets werkbaars geleid.)

Blijft de vraag hoe in het geval van politieke instemming het programma dan zou kunnen worden aangepast. Hier zou het CvTE in deze fase toch wel iets meer duidelijkheid kunnen geven?

4. Werkwijze

Overwegingen:

Over de gehanteerde werkwijze lezen we in de toelichting: *'Uiteraard heeft de commissie aansluiting gezocht bij bestaande literatuur over de havoleerling en wat deze moet kennen en kunnen. In The Wealth of Education (commissie Teulings II, 2005) wordt het verschil tussen havo en vwo voornamelijk gelegd bij de mogelijkheden van domein K Keuzeonderwerpen.*

*Ondanks de geboden mogelijkheid om te differentiëren tussen havo en vwo ten aanzien van de acht concepten, is in de uitwerking in de syllabi dit onderscheid haast niet terug te vinden (Michels, 2006). Michels verwacht(te) dat bij de grote herzieningen en vernieuwing van de examenprogramma's dat het onderscheid wel aangebracht zou kunnen gaan worden: havo meer **beroepsgericht** en vwo meer onderzoeksgericht. In een van de vele artikelen die de afgelopen jaren over met name het macro-economisch model op het vwo, geeft Gorter (2013) een aanzet tot een inhoudelijk verschil tussen havo en vwo. Waar hij pleit voor een terugkeer van het keynesiaans model op het vwo, werpt hij in de laatste alinea op dat op het havo een kringloopmodel zou kunnen volstaan. In de meeste artikelen wordt gestart bij het vwo waarna aangegeven wordt dat op het havo het minder en eenvoudiger moet, zonder expliciet voorstellen hiervoor te doen'.*

Blijkbaar is de wens van de commissie om in de conceptsyllabus havo meer de nadruk te leggen op 'beroepsgericht' onderwijs. Dat is een principiële verwerpelijke wens: * een havo-opleiding is een algemeen vormende opleiding. De letters av in het woord havo betekenen dan ook 'algemeen vormend'; * de doelstelling van het Teulingsprogramma, in de toelichting expliciet weergegeven, is ver van 'beroepsgericht' verwijderd. Van een doorlopende leerlijn naar economische vakken op het HBO dient geen sprake te zijn. Om de Teulingsdoelstelling te bereiken is de wens zoveel als mogelijk havo-leerlingen het vak economie in hun pakket op te laten nemen. Veel meer dan louter de leerlingen die voor het profiel Economie en Maatschappij kiezen. Immers, ook voor leerlingen die helemaal geen vervolg carrière in het economische ambiëren, is het belangrijk de belangrijkste economische krachten te kennen, om daarmee later hun maatschappelijke verantwoordelijkheid op te kunnen pakken.

Als voorbeeld wordt de suggestie van Gorter om alleen het kringloopmodel in de syllabus op te nemen effectief gerealiseerd. Maar hoe kan daarin iets van 'beroepsgericht' worden ontwaard? Die vraag lijkt ook te kunnen worden gesteld voor de hele inhoud van de conceptsyllabus. Wellicht is hier het uitgangspunt 'praktischer gericht' bedoeld. Dat uitgangspunt zou dan in de vakdidactiek gehanteerd kunnen worden. Maar daar gaat de syllabuscommissie niet over!

5. Marginale analyse

Overwegingen:

De toepassing van deze eindterm leidt in de praktijk inderdaad vaak tot 'teaching to the test', het toepassen van rekentrucjes. Hier wordt voor minder rekenkunde gepleit. Het risico bestaat nu, dat het kind met het badwater weggegooid wordt. De marginale analyse vakdidactisch uitleggen met praktische getallen, en dus rekenvoorbeelden, kan juist het begrip voor dit nodige maar moeilijke concept verhogen. De huidige CSE-opgaven, waar met trucjes de juiste antwoorden kunnen gevonden worden, dienen vervangen te worden. In die zin dat, met rekenvoorbeelden uit een praktijksituatie, de beheersing van het concept kan getoetst worden.

6. Rol overheid

Overwegingen:

In de syllabus komen slechts de klassieke overheidsrollen aanbod: * zorgen voor collectieve goederen; * repareren van marktfalen; en * conjunctuurbeleid. Deze eindtermen bestrijden niet het alom aanwezige misconcept dat een uitgave van een euro door de overheid minder toegevoegde waarde oplevert dan het spenderen van de euro door de particuliere sector. Binnen dit misconcept wordt de overheid slechts geduld, om vooral sociale doelstellingen te behalen. Zo zijn de overheidsuitgaven aan de sociale zekerheid te accepteren, maar dit gaat ten koste van de economische groei.

Dat is natuurlijk een enorm misverstand. Een verklaring uit het ongerijmde: alle landen waar de welvaart, hoe ook geformuleerd, het hoogst is, zijn de landen met de grootste collectieve sector (Noord-West Europa)

7. De surplussen

Overwegingen:

Hier wordt naar de nieuwe syllabus vwo verwezen. Laat daar over die surplussen nu het op twee na grootste debat uitgebarsten zijn. (De eerste plaats wordt door het gekozen macro-economische model ingenomen.) In het Teulingsprogramma worden de surplussen als welvaartindicatoren opgevoerd. De syllabuscommissie heeft bij monde van haar voorzitter Bas Jacobs, een uitgebreid betoog gehouden, dat dit economisch onjuist is. (zie www.examenblad.nl ; TEO 6/2019). Slechts in een heel specifiek geval, mag daarvan sprake zijn, maar door de bank genomen niet; de surplussen zijn maatstaven voor economische doelmatigheid. Deze conclusie en redenering is in de havo-syllabus overgenomen:

D3.4: 'Hoe op ene markt van volkomen concurrentie de omvang van het totale surplus, de som van het consumenten – en producentensurplus, een maatstaf is voor de economische doelmatigheid van de economische uitkomst'.

In de toelichting op de vwo-syllabus wordt aan de surplussen wel flinke aandacht besteed, maar het wordt daar niet duidelijk hoe er in het economieonderwijs praktisch mee omgegaan moet worden. De hoe-vraag is veel tijdens de veldraadpleging gesteld. Kunnen er voorbeeldexamenopgaven gepubliceerd worden? Wat wel gedaan is over het nieuwe macro-model. Dezelfde vragen en opmerkingen zijn op de havo-syllabus van toepassing. Verder nog: 6.6: *'Hoe de relatie tussen de betalingsbereidheid en de marktprijs leidt tot verandering in het consumentensurplus (niet rekenkundig, maar neem aan wel grafisch?)'* 7.9: *'Hoe veranderingen in de leveringsbereidheid en / of marktprijs leiden tot veranderingen in het producentensurplus'*

Hoe dit alles (vakdidactisch) te duiden? Hoe is hier het verband tussen surplussen en doelmatigheid? Kunnen die concepten niet gewoon uit de syllabus verwijderd worden?

8. Welvaartsmaatstaven

Overwegingen:

Kennis over genuanceerde welvaartsmaatstaven is essentieel voor het behalen van het programmadoel.

De surplussen als welvaartsmaatstaven zijn dus afgevoerd. Gebleven is de bekende eindterm: beperkingen van het BBP als welvaartsmaatstaf.

De alternatieven zijn uit de vorige syllabus overgenomen, waar ze ook op een hoop gegooid zijn. Wil de kennis over deze (en wellicht andere) maatstaven beklijven, moeten er meer woorden aan gewijd worden, meer structuur aan gegeven worden. Een goede manier is wederom hier CSE-examenvoorbeelden te publiceren. (Als mijn geheugen me niet in de steek laat is er over de alternatieve welvaartsmaatstaven nog geen enkele cse-opgave aan de eindexamenleerlingen voorgelegd.) Daarnaast kan het onderwijs zich richten, en blijft dit allemaal niet vaag.

En uiteraard zijn er opmerkingen of kanttekeningen te maken bij andere eindtermen in de nieuwe havo-conceptsyllabus.

Peter Voorend